

*Г. В. Летяго, В. Г. Чернуський,
М. Л. Водолажський, О. Л. Говаленкова,
В. Л. Кашіна-Ярмак, Л. М. Савельєва*

Позанавчальна діяльність студентської молоді та її роль у формуванні професійної компетентності

Порушено актуальне питання сьогодення – позанавчальної діяльності студентської молоді. Показано, що у закладі вищої освіти створено максимальні умови для реалізації індивідуального потенціалу кожного студента-медика. Задіяні усі сфери творчого підходу до професійного виховання молоді – наукова, культурна, організаційна, виробнича, спортивна. Ці складові на тлі академічного навчання є основою формування професійної готовності. Проте є необхідність створення умов для підвищення інтересу студентів до тих позанавчальних заходів, що пропонує університет та факультет. Безумовно, у цьому випадку відіграє особливу роль кураторство – як важливий елемент взаємодії освітянської та особистісної складових навчання.

Ключові слова: позанавчальна робота, професійна готовність, студенти, професійна компетентність.

На сьогодні організація професійної підготовки в закладах системи освіти є актуальним предметом досліджень. Причому йдеться не просто про професійну освіту, а про певний комплекс, до якого, окрім освітянського процесу, входить загальнокультурний розвиток особистості (у тому числі – творча активність), мобільність й адаптивність до виробничих та соціальних вимог, що швидко змінюються [3, 5]. У цьому велике значення має позанавчальна робота (далі – ПР) молоді, яка забезпечує формування інтересу до обраної професії, розвиток естетично-ціннісних орієнтацій, творчої особистості. Тому необхідним є створення таких форм ПР, за яких студент матиме можливість реалізовувати не лише свої професійні знання, але й прагнення до професійного зростання, розвивати гуманістичний світогляд, збагачувати естетичний смак [4, 5, 7]. Зокрема, ПР реалізується в спільній громадській, спортивній і науковій діяльності студентів, викладачів, кураторів академічних груп факультетів. Основними завданнями ПР є: формування у студентської молоді етичних норм, духовних потреб, культурних цінностей та загальноприйнятих правил поведінки в суспільстві, а також громадської відповідальності, патріотизму, академічної доброчесності, корпоративної культури, здорового способу життя, організація дозвілля шляхом створення сприятливого середовища для творчого розвитку та самореалізації студентів, залучення молоді до набуття соціального досвіду шляхом участі в університетських, загальноміських та всеукраїнських заходах. Особливо важливим є рішення цих завдань серед студентів, що навчаються за спеціальністю «Медицина», коли протягом усього

періоду професійної підготовки мають сформуватися, у тому числі, етичні, естетичні, дослідницькі навички, які впливатимуть на подальшу професійну готовність, що й визначило мету цієї роботи.

У процесі дослідження використовували анонімне анкетування 334 студентів (хлопців – 179, дівчат – 155), які навчаються на медичному факультеті Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна за допомогою опитувальників, розроблених у Харківському національному університеті імені В. Н. Каразіна та ДУ «Інститут охорони здоров'я дітей та підлітків НАМН України». Анкети включали альтернативні питання щодо особливостей ПР, професійної спрямованості, інформаційної освіченості студентської молоді. Статистична обробка матеріалів дослідження здійснювалася за допомогою пакетів MS Excel, SPSS-17.

Позанавчальну роботу студентської молоді розподілено на певні напрямки, які, на нашу думку, впливають на професійну спрямованість у подальшому:

1) науковий (участь у науково-дослідних роботах, наукових форумах державного та міжнародного рівня тощо);

2) організаційний (студентське самоврядування; участь у I та II етапах студентських медичних олімпіад; членство у профільних асоціаціях; проведення тематичних семінарів для студентів молодших курсів чи учнів школи; сприяння організації зустрічей із відомими світовими вченими та політичними діячами; участь у днях відкритих дверей, днях випускників факультету);

3) виробничий (професійна зайнятість у лікувальних установах за профілем майбутньої спеціальності);

4) культурний (організація та виконання певних заходів, що проводяться в *alma mater*, на факультеті, участь у міжнародних, всеукраїнських та міських благодійних заходах, популяризація соціальних, а також профільних медичних заходів, формування професійного іміджу, у тому числі – мовної культури);

5) спортивний (спортивні досягнення на факультетському, університетському, міському, всеукраїнському та міжнародних рівнях; організація оздоровчих спортивних заходів; пропаганда здорового способу життя).

Важливою передумовою теоретичної та практичної підготовки фахівця з медицини є наукове підґрунтя його діяльності. Саме наука створює умови для сталого розвитку суспільства, сприяє розробці нових технологій, удосконаленню виробництва і відкриває нові перспективи. Усі сучасні теоретичні та практичні знання з медицини отримано саме завдяки численним науковим дослідженням. На сьогодні відбувається широке залучення студентів до наукової діяльності вже на початку навчання у закладі вищої освіти [2, 8]. Зокрема, під час аналізу наукової складової ПР визначено, що 48,5 % опитуваних за навчальний рік відвідують 2–3 науково-практичні

конференції як слухачі, 17,2 % – як доповідачі на численних наукових всеукраїнських та міжнародних форумах, що підтверджується програмою форуму, сертифікатом, опублікованими матеріалами. Окрім того, понад 10 % студентів – як вітчизняних, так і іноземних – задіяно в організації на факультеті міжнародної конференції студентів, молодих вчених і спеціалістів «Актуальні питання сучасної медицини» та інших профільних наукових заходів, які щороку проводяться на факультеті. Важливим аспектом є не лише участь у виконанні різних наукових завдань, але й значущість наукової продукції у навчанні. Зокрема, наукову медичну інформацію у вигляді статей та тез використовують 13,1 % студентів, 27,7 % опитаних – наукові результати, надані у монографіях. У цілому, наукова робота, за висловлюваннями самих студентів, сприяє логічності, послідовності під час вивчення матеріалу, більш легкому формуванню короткострокових та довгострокових цілей, детальнішому і серйозному підходу до навчання, а також самовизначенню щодо вибору професійного маршруту та спеціалізації.

Невід'ємною частиною студентського життя є студентське самоврядування – важлива складова громадського самоуправління будь-якого закладу вищої освіти (ЗВО) України у навчальній та ПР студентів. Зокрема, у вирішенні низки питань щодо популяризації активного культурного життя, поширення корисної інформації, захисту прав студентів та контролю дотримання норм освітнього процесу, реалізації програми співпраці з громадськими організаціями за межами факультету тощо, бере участь 7,2 % опитаних студентів. Вагомою ознакою зацікавленості у подальшій спеціальності є участь в олімпіадах та конкурсах, які проводяться з метою підвищення якості підготовки кваліфікованих фахівців, пошуку обдарованої студентської молоді, а також стимулювання їхньої творчої праці. Зокрема, близько 5 % опитаних студентів щороку беруть участь у цих заходах, підготовка до яких вимагає не лише чималого часу, але й натхнення та бажання до опанування конкретних теоретичних та практичних знань, що свідчить про певну професійну цілеспрямованість.

Стосовно членства у медичних профільних асоціаціях, яких на сьогодні в Україні діє близько 40: членами асоціації можуть бути громадяни України, іноземці та особи без громадянства, котрі досягли 18-річного віку і мають вищу освіту, науковці, науково-педагогічні та інші працівники, зайняті в галузі діяльності асоціації, які пропрацювали за фахом не менше року, що практично унеможлиблює участь у них студентів. Однак, є «Всеукраїнська молодіжна асоціація студентів-медиків», метою діяльності якої є захист інтересів студентів-медиків та сприяння ефективній реалізації їхніх можливостей у сучасних умовах. У межах заходів цієї асоціації 9,2 % опитаних студентів протягом року бере участь у низці позанавчальних професійно-спрямованих заходах, наприклад:

- проект «The Teddy Bear Hospital» у школі-інтернаті № 55 (м. Харків) з метою ознайомлення дітей із веселим та інтерактивним способом подолання будь-якого страху чи неспокою, пов'язаних зі співробітниками системи охорони здоров'я;

- World Stroke Day (Всесвітній день інсульту), під час якого удосконалювались навички розрахунку індексу маси тіла, вимірювання артеріального тиску, оцінки ризику можливого розвитку інсульту в наступні 5 років;

- соціально-медична акція «Боротьба з раком молочної залози! Скажи раку «Ні!», присвячена Всеукраїнському дню боротьби з раком молочної залози, коли всі бажаючі мали змогу дізнатися про техніку самообстеження молочної залози, причини та фактори ризику захворювання;

- організація та проведення циклу лекцій для дітей-вихованців школи-інтернату № 55 (м. Харків), які були присвячені формуванню у дітей навичок здорового способу життя;

- World Mental Health Day – науково-практичний семінар «Психічне здоров'я на робочому місці», присвячений Всесвітньому дню психічного здоров'я, під час якого демонструвалися відеозаписи опитування пацієнтів із психічними розладами, оприлюднені результати соціо-медичного моніторингу та проведено тестування присутніх щодо обізнаності у сфері психічного здоров'я;

- соціально-медична акція, присвячена Всесвітньому дню боротьби зі СНІДом, яку організовано, у тому числі, у межах університетської програми «Здоров'я студентів», представниками комітетів Репродуктивне здоров'я, ВІЛ/СНІД (SCORA), Медична освіта (SCOME) та Права людини та мир (SCORP), за підтримки Африканської асоціації студентів-медиків;

- акція «Світ своїми очима», присвячена здоровому зору, під час якої усі бажаючі мали змогу перевірити гостроту зору, дізнатися про основні методи профілактики захворювань очей.

Важливим елементом професійної спрямованості у позанавчальний час є вторинна діяльність у лікувальних установах на посадах молодшого чи середнього медичного персоналу. Встановлено, що 18,4 % опитаних студентів працюють за профілем навчання, серед яких 13,9 % вважають цей позанавчальний професійний різновид діяльності важливим для отримання постійних практичних навичок з обраної спеціальності, 5,2 % – необхідним під час подальшого працевлаштування у цей лікувальний заклад. Загалом вторинна професійна діяльність, безумовно, сприяє більш активному залученню студента до фактичної подальшої професії, ранньої адаптації до її особливостей та реалій, окресленню кола важливих питань. Це, з одного боку, проте, з іншого, – у цих студентів мінімізується час на відпочинок та підготовку до аудиторних занять. Зокрема, 14,8 % опитаних показали, що у них немає часу та сил ретельно вивчати теорію, тому вони більше спираються на вже отримані під час вторинної зайнятості у ліку-

вальних установах практичних навичок об'єктивного дослідження та медикаментозного супроводу пацієнтів; однак, 13,1 % студентів підкреслили, що раціонально організували час навчання та підробіток, графік якого скоригували саме під академічні потреби. Ще 17,6 % тимчасово працюють не за профілем навчання. Слід відзначити, що загалом 48,2 % опитаних відзначили матеріальну складову вторинної діяльності.

На питання, що зможе запобігти займатися обраною професією в майбутньому, 38,8 % опитаних студентів оптимістично зазначили, що таких факторів на сьогодні не існує, проте 32,5 % відзначили низький рівень матеріальної забезпеченості молодих спеціалістів, 25,1 % – сумніваються у своїх фактичних знаннях, 6,7 % – вважають, що, якщо й не вдасться працювати у медичній галузі, то у зв'язку зі станом здоров'я. У цілому, 93,7 % опитуваних студентів вже мають пріоритети до певних спеціальностей. Зокрема, за спеціальністю «Хірургія» бажають працювати 21,7 % опитуваних, внутрішні хвороби – 20,7 %, акушерство та гінекологія – 9,6 %, педіатрія – 8,4 %, анестезіологія та інтенсивна терапія – 4,8 %, ортопедія та травматологія – 4,7 %, дерматовенерологія – 4,2 %, отоларингологія – 2,8 %, неврологія – 2,3 %, клінічна онкологія – 1,7 %, офтальмологія – 1,4 %, патологічна анатомія – 1,1 %. Причому 10,3 % відповіли, що після отримання спеціальності вони матимуть нагоду пройти спеціалізацію за кардіоревматологічним (7,1 %), гастроентерологічним (1,2 %), наркологічним (1,1 %) та ендокринологічним (0,9 %) профілями.

Необхідною вимогою ПР залишається формування загальнолюдських цінностей. Духовне оновлення України, процес демократизації суспільства, що значною мірою впливають на всі сфери життя, передбачають створення сприятливих умов для утвердження атмосфери творчості і співробітництва, багатогранного розвитку особистості, її здібностей і талантів, виховання глибокої поваги до свого фаху [1, 6], особливо у медичній галузі, де саме людяність лікаря є вагомим фактором. Зокрема, 9,8 % опитаних активно вирішують питання стосовно благодійної допомоги різним верствам населення. Проведено численну кількість заходів, наприклад, студенти з країн Африки за підтримки Українсько-Африканського академічного центру відвідали Обласний дитячий психоневрологічний санаторій № 1, у якому перебувають діти-сироти, позбавлені батьківського піклування, діти з неблагополучних сімей та діти із захворюваннями центральної нервової системи віком від 4 до 17 років, причому в межах акції було передано низку спортивного інвентарю, розвивальних іграшок та солодоців; студенти-медики також завітали до пацієнтів Харківської обласної клінічної психіатричної лікарні № 3 із веселими іграми для покращення реакції та спритності, танцями, що додали яскравих фарб у життя дітей; студенти є активними донорами крові при Харківській міській клінічній лікарні швидкої та невідкладної допомоги імені проф. А. І. Мещанінова – в межах

цього заходу зібрано понад 5 л крові для хірургічного відділення лікарні, причому студентська рада планує розвивати цей напрямок роботи, залучаючи студентів до донорства та формуючи у майбутніх лікарів найважливіші риси – благородство та чуйність; проведено щорічний благодійний Університетський зимовий бал, головною метою якого було зібрання коштів для закупівлі ультразвукового обладнання для дитячої науково-лікувальної установи ДУ «Інститут охорони здоров'я дітей та підлітків НАМН України»; студенти також перед новим роком завітали до дітей КЗ «Харківській обласний центр соціально-психологічної реабілітації «Надія» із подарунками та розважальною програмою. Це лише незначний перелік благодійних акцій, які проводяться студентами на факультеті.

Студенти-медики беруть участь не лише у заходах професійної спрямованості, але й у житті свого рідного університету взагалі (поза межами навчального часу). Як зазначає Кондратенко А. П. (2011), на формування професійної мотивації особистості майбутнього фахівця значно впливає творча атмосфера, історичні традиції, що склалися у ЗВО, самотність соціокультурного середовища. Збереження кращих традицій університету формує професійні мотиви особистості, сприяє становленню громадянської позиції, покращує культуру спілкування, розвиває прагнення до самоосвіти та творчого самовираження [5]. Форми реалізації цього напрямку різні, наприклад, загальноуніверситетський конкурс «Містер Універ», «Красуня Університету», «Міс першокурсниця Каразіна – 2017», щорічна всеукраїнська акція «За чисте довкілля», мистецька акція університету – найбільш масове виконання у форматі «Open Air» духовного гімну України «Молитва за Україну» (слова О. Я. Кониського, музика М. В. Лисенка), щорічний вокальний конкурс «Karazina Karaoke Kings», день факультету, день відкритих дверей, зустрічі випускників, день знань, день медичного працівника тощо.

Окрім того, ПР також має збагачувати не лише загальну, але й мовну культуру [3, 6], певним індикатором якої є частота застосування ненормативної лексики. Згідно зі згаданим дослідженням, нецензурні слова з'являються у деяких висловлюваннях щодня у 10,3 % опитаних, переважно – у хлопців ($12,8 \pm 2,5\%$ проти $6,5 \pm 1,9\%$, $p < 0,05$), майже щодня дозволяють собі лайку 25,2 % студентів, знову – переважно хлопці ($30,8 \pm 3,5\%$ проти $19,3 \pm 3,1$, $p < 0,05$), випадково нецензурні слова використовують однаково часто як дівчата, так і хлопці (37,5 %), зовсім не вживають непристойну лексику 27 % студентської молоді – як дівчат, так і хлопців. Певним показником культурного розвитку є найпростіше – читання художньої літератури. Зокрема, 58,2 % відзначили, що щотижня читають одну та більше книжок, проте 41,8 % – взагалі не мали змоги прочитати жодного твору – через академічне навантаження та досить насичене позааудиторне життя.

Пріоритетним завданням організації здорового способу життя є фізичне виховання. І в першу чергу завданням університету є створення умов та залучення молоді до певних спортивних заходів. Згідно з даними статистики, проблемою сучасного суспільства є гіподинамія. У закладі вищої освіти гіподинамія здебільшого розвивається унаслідок нераціональної організації навчання і відпочинку, навчальних перевантажень, ігнорування фізичного виховання як важливої складової якості життя, незважаючи на чисельні організаційні заходи щодо її профілактики (спортивні комплекси при університетах, профілакторії, спортивні змагання тощо) [9]. Майже щодня спортом оздоровчої спрямованості (переважно у тренажерних залах) займається 18,6 % опитаних, декілька разів на тиждень – 53,4 %, проте майже третина студентів (27,9 %) – як серед дівчат, так і серед хлопців – не виконують фізичних вправ, особливо це стосується дівчат ($35,5 \pm 3,8\%$ проти $20,5 \pm 3,1\%$, $p < 0,05$). Необхідно відзначити, що студенти-медики активно долучаються до численних спортивних змагань, а саме: щорічна університетська спартакіада з баскетболу, бадмінтону, спартакіада закладів вищої освіти з бадмінтону, кубок декана медичного факультету з міні-футболу, щорічні обласні змагання з пляжного волейболу, студентська волейбольна ліга, турнір з боулінгу «Кубок профспілки», змагання з баскетболу на кубок профкому, загальноуніверситетські змагання з атлетичного двоборства, змагання зі стрітболу тощо.

Незважаючи на значний обсяг ПР, велике академічне навантаження, анкетування засвідчило, що загальна успішність із базових предметів у 69,9 % студентів є доброю та/або відмінною. Виключно на «відмінно» навчається 15,9 % студентів. Причому 87,2 % опитаних студентів відзначили, що отримання гарних оцінок є для них досить важливим аргументом як стимул до навчання. Чому такою високою є значущість оцінок? 65,7 % опитаних відзначили, що рівень оцінювання залежить від рівня володіння фактичним матеріалом за темами занять і є індикатором якості їхньої подальшої професійної діяльності. Це є головною метою бажання гарних оцінок. 12,7 % студентів висловлює певні сумніви у своїх знаннях, і заохочення викладачем впевнює їх у достатньому рівні знань. Позитивним аспектом щодо якості викладання та загального ставлення до навчального закладу є емоційний стан, бажання йти до університету вчитися. Зокрема, 78,8 % опитаних студентів відзначили позитивний настрій стосовно відвідування академічних занять, причому 52,2 % із них вважають це своїм безпосереднім обов'язком, що свідчить про неабияке значення саме обраної професії у подальшому житті.

Для стимулювання тих студентів, які не беруть участь у ПР, у ЗВО нашої країни діє рейтингова система формування успішності студентів, у якій враховуються навчальні, організаційні, наукові, спортивні досягнення тощо. Проте переважно вона стосується студентів, які навчаються

за державні кошти та отримують стипендії, і, безумовно, саме вони найбільш зацікавлені в активній ПР, яка дає досить високі бали. Згідно з офіційними даними, 55,2 % бюджетних студентів отримують бали за різні досягнення (*max* – 7, *min* – 0). Серед них 41,9 % мають від 6 до 7 балів, 28,4 % – від 3 до 5,9 балів та 29,7 % до 2,9 балів. Проте 44,8 % студентів мають 0 балів за додаткову ПР. До того ж, необхідно відзначити, що саме вони мають і низькі бали за успішність. Очевидно, цей факт пов'язується із тим, що студенти, спираючись на рейтинг та його бали, реально оцінюючи свої фактичні знання, не бачать необхідності брати участь у численних позанавчальних заходах без додаткового стимулу чи наявності конкретних уподобань (наприклад, спів, танці тощо).

Таким чином, проведене дослідження засвідчило, що в університеті створено максимальні умови для реалізації індивідуального потенціалу кожного студента-медика. Задіяно усі сфери творчого підходу до професійного виховання молоді – наукову, культурну, організаційну, виробничу, спортивну. Ці складові на тлі академічного навчання є основою формування професійної готовності. Спорт сприяє організації здорового способу життя, зниженню поширення шкідливих звичок тощо. Наукова, організаційна, культурна складові ПР – розкриваючи певні якості особистості, допомагають обрати правильний напрямок щодо подальшої роботи. Проте все-таки певна кількість студентів мають низьку цікавість до ПР, що вимагає розробки низки рейтингових заходів не лише для бюджетних студентів, але й тих, хто навчається за контрактом, у тому числі іноземних. Окрім того, є необхідність створення умов для підвищення інтересу до тих позанавчальних заходів, що пропонує університет та факультет, пропаганди «чистої мови» як ознаки дійсно освіченої та культурної людини. Безумовно, у цьому випадку відіграє особливу роль кураторство – як важливий елемент взаємодії освітянської та особистісної складових навчання. Цей аспект є перспективним для подальших досліджень.

Література

1. Газда І. І. Самовиховання студентської молоді в контексті професійної підготовки / І. І. Газда // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. – 2013. – № 1. – С. 262–269.

2. Говаленкова О. Л. Шляхи підвищення якості навчання / О. Л. Говаленкова, С. В. Говаленков // Проблеми сучасної освіти : зб. наук.-метод. пр. – Харків : Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна. – 2014. – Вип. 5. – У 2 ч. : Ч. 1. – С. 50–55.

3. Грищенко Н. А. Технологии внеучебной деятельности со студенческой молодежью в высшей школе на современном этапе / Н. А. Гри-

щенко // Проблемы современного педагогического образования. – 2016. – Вып. 51. – Ч. 2. – С. 144–151.

4. Дворніченко Л. Л. Методологічні засади дослідження професійної орієнтації у сучасній освіті / Л. Л. Дворніченко // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. – 2013. – № 8. – С. 180–189.

5. Кондратенко Г. П. Позанавчальна діяльність ВНЗ як необхідна умова формування загальнокультурної компетентності майбутніх фахівців / Г. П. Кондратенко // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. – 2011. – № 13 (224) : Пед. науки. – С. 98–108.

6. Кондратенко Г. Професійне становлення майбутнього фахівця в позанавчальній діяльності вишу / Г. Кондратенко, С. Черніков // Наукові записки. Сер. Педагогічні науки. – 2013. – Вип. 121. – С. 16–27.

7. Коноваленко Т. В. Позанавчальна діяльність студентів ВНЗ як необхідна умова формування загальнокультурної компетентності майбутніх фахівців / Т. В. Коноваленко, Г. П. Кондратенко // Вісник Луганського національного ун-ту імені Тараса Шевченка. – 2011. – № 13 (224). – Луганськ : ЛНУ ім. Тараса Шевченка. – Ч. I. – С. 98–108.

8. Трегуб С. Є. Активізація професійного саморозвитку майбутніх лікарів у процесі позааудиторної роботи / С. Є. Трегуб // Міжнародний науковий журнал «Науковий огляд». – 2018. – № 11 (43). – С. 77–86.

9. Тулайдан В. Поліпшення якості життя студентської молоді з урахуванням сучасних освітніх умов навчання у вищому навчальному закладі / В. Тулайдан, Ф. Музика, Б. Виноградський // Спортивна наука України. – 2012. – № 3. – С. 3–14.